

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

Лексико-граматичні прийоми перекладу: від теорії до практики

**Навчальний посібник
для студентів філологічних спеціальностей
вищих навчальних закладів**

**Мелітополь
2019**

Лексико-граматичні прийоми перекладу: від теорії до практики : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти філологічних спеціальностей / [авт. кол. : Зіненко Н. В., Харченко Т. І., Рябуха Т. В., Гостіщева Н. О., Куликова Л. А.]. – Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2019. – 168 с. – ISBN 978-966-2489-80-4.

Рецензенти:

Н. Є. Леміш, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філософії мови, порівняльного мовознавства та перекладу факультету іноземної філології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

А. С. Гембарук, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини;

Т. В. Караєва, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов ТДАТУ.

Рекомендовано до друку Вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Протокол №10 від 13.06.19.

Навчальний посібник укладено з метою формування та удосконалення практичних навичок перекладу з англійської на українську мову і у зворотньому напрямку. У посібнику визначаються способи перекладу, одиниці перекладу та особливості членування тексту, види перетворень під час перекладу. Особливу увагу приділено лексичним та граматичним прийомам перекладу на рівні слова, словосполучення, речення і тексту. Посібник містить теоретичні відомості, які супроводжуються практичними завданнями на засвоєння відповідного матеріалу з кожної теми.

Навчальний посібник призначений для використання студентами філологічних спеціальностей.

ПЕРЕДМОВА	4
ЧАСТИНА 1. СТРАТЕГІЇ І ОДИНИЦІ ПЕРЕКЛАДУ	6
Розділ 1. Способи перекладу.....	6
Вправи.....	11
Розділ 2. Одиниці перекладу і членування тексту.....	16
Вправи.....	22
Розділ 3. Види перетворень при перекладі.....	27
Тексти для аналізу і перекладу.....	32
ЧАСТИНА 2. ЛЕКСИЧНІ ПРИЙОМИ ПЕРЕКЛАДУ	36
Розділ 1. Перекладацька транскрипція.....	36
Вправи.....	43
Розділ 2. Калькування.....	50
Вправи.....	54
Розділ 3. Лексико-семантичні модифікації.....	60
Вправи.....	66
Розділ 4. Прийоми перекладу фразеологізмів.....	73
Вправи.....	82
ЧАСТИНА 3. ГРАМАТИЧНІ ПРИЙОМИ ПЕРЕКЛАДУ	89
Розділ 1. Морфологічні трансформації в умовах подібності форм.....	89
Вправи.....	97
Розділ 2. Морфологічні трансформації в умовах відмінності форм.....	102
Вправи.....	108
Розділ 3. Синтаксичні трансформації на рівні словосполучень.....	115
Вправи.....	121
Розділ 4. Синтаксичні трансформації на рівні речень.....	128
Вправи.....	138
ТЕКСТИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ	147
ТАБЛИЦЯ ТРАНСЛІТЕРАЦІЇ	163
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	166

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник призначений для засвоєння основних практичних навичок обробки тексту при перекладі з англійської мови на українську і з української на англійську. Матеріали посібника можуть бути використані студентами філологічних спеціальностей під час практичних занять та самостійної роботи з курсу практики перекладу, а також усіма, хто цікавиться проблемами перекладу з англійської мови.

Посібник складається з трьох частин та розділу, що містить тексти для самостійного опрацювання. Кожна частина включає 3-4 розділи. Розділ починається з теоретичних відомостей щодо конкретного виду перекладацьких проблем. Структура розділу містить комплекс вправ, спрямований на практичне застосування відповідної перекладацької техніки.

У першій частині надаються загальні відомості про способи перекладу, одиниці перекладу, особливості членування тексту та основні напрямки його перетворення. Комплекс вправ до розділів цієї частини спрямований переважно на зіставлення вихідного тексту і тексту перекладу з метою ідентифікації тих чи інших прийомів і оцінки їх ефективності.

У другій частині детально розглядаються лексичні прийоми перетворень вихідного тексту. Перекладацькі перетворення рекомендуються з урахуванням як міжнародної перекладацької практики, так і порівняльних досліджень в області української та англійської лексикографії.

Третя частина складається з чотирьох розділів, присвячених граматичним прийомам перекладу з англійської та української мов. Розглядаються морфологічні трансформації в умовах подібності та відмінності форм, а також синтаксичні трансформації на рівні словосполучень та речень.

Матеріали вправ підібрано з джерел загальнокультурного змісту: художньої та публіцистичної літератури, зразків реклами, ділової кореспонденції, вузькоспеціальних текстів з історії, культури, географії,

тощо.

Перекладацькі проблеми і способи їх практичного вирішення, окреслені в даному навчальному посібнику, націлені на вирішення найтипівіших ситуацій, які вимагають від перекладача використання лексико-граматичних трансформацій. Удосконалення вмінь визначати такі ситуації і застосовувати найбільш ефективні прийоми перетворення і є головним завданням даного посібника.

Структура посібника передбачає використання в навчальному процесі як теоретичних джерел для обговорення проблем перекладу, так і додаткових інформаційних матеріалів.

ЧАСТИНА 1. СТРАТЕГІЇ І ОДИНИЦІ ПЕРЕКЛАДУ

РОЗДІЛ 1. СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ

Переклад – це перетворення повідомлення вихідною мовою в повідомлення мовою перекладу. Точний переклад, по суті, є неможливим вже в силу того, що різні мови відрізняються як за граматичною будовою, так і за кількістю слів, не кажучи вже про різницю культур, що теж може впливати на спосіб і результати перекладу. Передбачається, що перекладач в рівній (або майже рівній) мірі володіє як вихідною культурою, так і культурою мови перекладу. Тим часом, часто це не так, і в більшості випадків перекладач дуже приблизно оцінює, а відповідно, і перекладає ті чи інші елементи або цілі категорії вихідного тексту в зіставно-культурному плані.

Проте тексти, побудовані переважно на загальнокультурних цінностях або, по меншій мірі, на цінностях, які можна зіставити, цілком успішно перекладаються, якщо зосередити увагу на передачі загальних і універсальних понять і не перебільшувати неможливість перекладу стилістичних, емоційних і оцінних компонентів вихідної інформації, які найчастіше і створюють проблеми, оскільки мають різну маніфестацію в різних національно-культурних традиціях.

Виконуючи переклад, перекладач перш за все визначає спосіб перекладу, тобто міру інформаційної впорядкованості для тексту, що перекладається. По-перше, слід визначити, у якому вигляді має бути представлений вихідний текст культурі мови перекладу: повністю або частково. Залежно від комунікативного завдання на цьому етапі обирається або *повний*, або *скорочений* переклад. *Скороченому* перекладу можуть підлягати практично всі типи текстів: від простого ділового листа до роману. Результатом застосування скороченого перекладу є такі тексти, як тези, конспекти, реферати, анотації, дайджести та т. п. Скорочений переклад виконується одним з двох фундаментальних способів перекладу: *вибірковим перекладом* або *функціональним перекладом*.

Вибірковий переклад як спосіб скороченого перекладу полягає у виборі ключових, з точки зору перекладача, одиниць вихідного тексту і їх повному перекладі. Всі інші компоненти вихідного тексту при такому способі відкидаються як другорядні з точки зору досягнення результату і не підлягають перекладу взагалі. Такий спосіб досить часто застосовується для переказу в тезисно-реферативному вигляді ділових листів, газетних матеріалів, наукових статей і повідомлень, доповідей і т. п. Достовірність такого перекладу ґрунтується на точності вибору ключових одиниць, щоб уникнути втрати важливої частини вихідної інформації в перекладі.

Функціональний переклад як спосіб скороченої передачі вихідного тексту іншою мовою полягає в компонуванні тексту, що перекладається, з функціонально перетворених одиниць вихідного тексту. Функціональне перетворення може ґрунтуватися на лексико-семантичних, граматичних і стилістичних трансформаціях вихідного тексту, застосованих з метою його загального скорочення або спрощення. Типовим прикладом такого способу перекладу є так званий літературний переказ, коли цілий великий твір переказується в спрощеному варіанті: наприклад, "Аліса в Країні Чудес" в перекладі-переказі Б. Заходера або В. Корнієнка.

На відміну від скороченого перекладу *повний переклад* спрямований на ретельне відтворення всіх компонентів інформаційної впорядкованості вихідного тексту в одиницях мови перекладу. Повний переклад може здійснюватися різними способами, але найбільш поширеними можна вважати наступні: буквальний, або послівний переклад, семантичний переклад та комунікативний переклад.

Буквальний переклад полягає в послівному відтворенні вихідного тексту в одиницях мови перекладу, по можливості, зі збереженням навіть порядку слідування елементів. По суті, буквальний переклад порівняно рідко застосовується для комунікативних цілей і зазвичай має виключно наукову область поширення. Так, з метою лінгвістичного аналізу буквальний переклад є найкращим за всі інші способи подання вихідного тексту,

оскільки дозволяє передати інформацію про саму синтаксичну структуру оригіналу. Буквальний переклад застосовується також у коментарях до неперекладної гри слів або фразеологічних одиниць (як правило, дослівний переклад супроводжується при цьому позначкою "буквально" або "дослівно").

Семантичний переклад полягає в якомога повнішій передачі контекстуального значення елементів вихідного тексту в одиницях мови перекладу. Процес семантичного перекладу являє собою природну взаємодію двох стратегій: стратегії, орієнтованої на спосіб вираження, що прийнятий в мові перекладу, і стратегії, орієнтованої на збереження особливостей вихідної форми вираження. Перша стратегія застосовується до загальноживаних лексико-граматичних елементів вихідного тексту, таких як стандартні синтаксичні структури, пунктуація, довжина речень, типові метафори, сполучники, синтаксичні звороти, морфологічні структури, широко поширені загальнокультурні і науково-популярні терміни і вирази і т. п. Друга стратегія виявляється доречною при перекладі нестандартних, авторських зворотів, оригінальних стилістичних прийомів, незвичайної лексики і т. п. – в таких випадках семантичний переклад краще за все орієнтується на специфіку вихідного тексту і зберігає в перекладі якомога більше його особливостей, навіть до буквального перекладу. Семантичний переклад, як правило, застосовується до текстів, що мають високий соціально-культурний статус: важливі історичні документи, твори високої літератури, унікальні зразки епосу і т. п. Увага до найдрібніших мовних деталей оригіналу в такому вигляді перекладу нерідко переважає міркування "читабельності" тексту перекладу. Такий спосіб перекладу використовується перш за все для академічних видань, призначених для вузького кола фахівців, або для документів, що існують в одиничних екземплярах так званого автентичного перекладу. Семантичний переклад виявляється затребуваним також при передачі текстів типу технічних інструкцій, більшості наукових публікацій і, безумовно, юридичних документів.

Комунікативний спосіб полягає у виборі такого шляху передачі вихідної інформації, результатом якої є текст з адекватним вихідним впливом на реципієнта. Головним об'єктом при такому способі перекладу виявляється не стільки мовний склад вихідного тексту, скільки його змістовне і емоційно-естетичне значення. Причому на відміну від функціонального перекладу комунікативний переклад не допускає ані скорочень, ані спрощень вихідного матеріалу. По суті, те, що в побуті часто називається літературним і, зокрема, художнім перекладом, насправді є саме комунікативним перекладом. Цей спосіб є оптимальним для більшої частини художньої літератури, публіцистики, частини науково-теоретичних і науково-популярних текстів і т. п. Специфічним варіантом комунікативного перекладу є більшість поетичних перекладів, оскільки віршований текст за своєю природою не піддається простому семантичному, а тим більше буквальному перекладу, за винятком деяких зразків верлібру.

Обираючи той чи інший спосіб перекладу, варто пам'ятати, що, як правило, більшість складних текстів перекладають із застосуванням різних способів. проте один з них є домінуючим.

Рекомендовані правила для вибору способу перекладу

1. *Частковий переклад* застосовується з метою загального ознайомлення зі змістом тексту, коли подробиці не є комунікативно істотними.

2. *Вибірковий частковий переклад* використовується при перекладі змісту доповідей, ділових листів, стандартних повідомлень, газетних матеріалів та інших аналогічних текстів чи висловлювань, коли потрібно отримати уявлення про характер вихідного тексту або стиль автора, але докладне ознайомлення з ними не є першочерговим завданням.

3. *Функціональний частковий переклад* застосовується для скорочення або спрощення вихідних текстів, часто коли вони призначені для масового читача. До таких належать різного роду перекази, адаптації, версії і т. п.

4. *Повний переклад* застосовується для передачі вихідних текстів, зміст яких має настільки високу значимість, що має бути представлений

реципієнту в докладному вигляді.

5. *Буквальний повний переклад* застосовується в порівняно рідкісних випадках, наприклад: у навчальних або наукових цілях, для академічних видань унікальних текстів, зокрема епосу, і т. п.

6. *Семантичний повний переклад* виконується для передачі вихідних текстів, що мають високу наукову або соціально-культурну значимість, докладний зміст яких призначений для широкого кола фахівців.

7. *Комунікативно-прагматичний повний переклад* використовується для передачі вихідних текстів, що мають високу соціально-культурну значимість, докладний зміст яких призначений для масового сприйняття.

ВПРАВИ

Вправа 1: Зіставте перший англійський текст з українським і визначте спосіб перекладу і умови для його вибору. Застосуйте аналогічний спосіб переказу до другого англійського тексту.

I. Marks & Spencer

Dear Sir: I have many items purchased at Marks & Spencer by my peripatetic businessman father, including some beautiful clothes and a fold-up umbrella. Ah, the umbrella! It has never broken, inverted, failed to open or been mislaid without being recognised as mine and returned to me. Having had it for about four years, I call that unusual life span a testimony to British ingenuity. If Mrs. Thatcher ever decides to hand over the government to Marks & Spencer, I may emigrate and change my nationality. Or maybe we could import some M&S managers to run our government!

Barbara Thomson

Philadelphia

Переклад:

Барбара Томсон з Філадельфії в своєму листі розповідає про своє захоплення торговою фірмою Marks & Spencer, посилаючись на приклад купленої у них парасольки, яка ось уже багато років не ламається, не загортається під час вітри, не заїдає, що свідчить, на її думку, про справді Британську якість. Переходячи до політичних тем, Барбара запевняє, що М & S могли б очолити хоч британський, хоч американський уряд.

II

Dear Sir: Last summer, as we hosted a city child through the Fresh Air Fund, a garter snake appeared in our woodpile. Geraldo had never seen a snake. Fascinated, he stood just a foot or so away, watching the snake as it wanned in the sunlight. There aren't any snakes in the urban South Bronx. Gerry murmured that he'd like to catch this snake and put it in a bottle to keep. I replied that I'm opposed to caging wild animals. Gerry looked at me, bug-eyed and gasped, That's a wild

animal?'

Rhu M. McBee

Brewster, New York

Вправа 2: *Перекладіть наступний текст за допомогою вибіркового перекладу, зберігши основне повідомлення і опускаючи подробиці.*

In February 1987, the real thing happened. A star much larger and much hotter than our sun reached the end of its conventional life. In its core, hydrogen in quantities equal to about six times the mass of the sun had been converted to helium in hellish thermonuclear reactions. Helium in turn had fused into carbon and oxygen, which themselves fused into even heavier elements. Eventually the innermost section of the core, about half again as massive as the sun, was turned into almost pure iron. The star was running out of available reactions, and activity in the core slackened. Now the radiation pouring outward was no longer as strong as the gravitational force pulling inward; the star collapsed, falling inward on itself until it could give no more, and exploded, spewing radiation and most of its mass into space. For astronomers, the supernova (known as Supernova 1987A, or SN1987A for short) was – and is – the story of the century.

Вправа 3: *Перекладіть текст за допомогою функціонального перекладу, звертаючи увагу на можливості скорочення і спрощення виділених одиниць.*

Ancient Athenian navy yards kept careful lists of equipment for their trireme fleet. Those lists that survive revealed two different lengths of oar, 13 feet and 13 feet 10 inches, the shorter being used toward the narrow bow and stern of the vessel. Aristotle compared their splayed out pattern to the fingers of the hand. From Athenian accounts it is clear that a trireme was not for positioning alongside other craft for boarding and capture, in the style of Hollywood sea battles. It was a fast seaborne missile, its ramming beak, reinforced with bronze, being used to hit other craft to hole and flood them. Triremes were day sailors and carried only a handful of soldiers (14 in all) with a partial deck canopy to shield the top oarsmen from sun and rain and from enemy javelins. Oarsmen customarily were free

citizens. *As the Greek historians Herodotus and Thucydides both relate, the Athenians and their allies, with a brilliant use of triremes, beat off the Persians at the Battle of Salamis in 480 BC. If the Greeks had lost, many ideas of government, of philosophy, of culture taken for granted today would have died with them.*

Вправа 4: *Наступний рекламний текст може бути перетворений у відповідності з вашими уявленнями про характер реклами. Застосуйте функціональний переклад.*

In England, you took in six palaces, three museums, and one big clock. Or was it three palaces, five museums, and two big clocks? In France, you dashed through two museums, eight cathedrals, and three two-star restaurants. Or maybe it was two three-star restaurants, no museums, and half of the cathedrals were in Germany.

By the time you hit Holland, your head was spinning faster than the windmills. And Italy was a total blur of statues, canals, coliseums, and one suspiciously leaning tower.

Too bad you didn't lean on the Sony Handycam™ Video 8R camcorder. All your confusion would have been straightened out. Its lightweight portability makes it easy to use no matter how fast you're travelling. Autofocus keeps you perfectly clear about every country. And high fidelity sound realistically completes the picture. Add the convenient zoom lens. An exclusive digital superimposer. And a universal AC adapter. Now, you've got Europe and the rest of the world in your palm.

The Sony Handycam.

It's everything you want to remember.

Вправа 5: *Наступний текст перекладіть українською мовою з урахуванням національно-культурних традицій одержувачів перекладного тексту, використовуючи різні способи перекладу в залежності від характеру тієї чи іншої частини тексту.*

Devonshire Splits

1/2 oz. fresh yeast

1 teaspoon caster sugar

1/2 pint milk – warmed to blood heat

1 lb. strong white flour

1 oz. caster sugar

1 teaspoon salt

2 oz. butter

Mix together the yeast, the 1 teaspoon of sugar and the warm milk and leave in a warm place for 20-30 minutes until frothy. Rub the butter into the flour and stir in the 1 oz. of sugar and the salt. Add the yeast liquid to the flour and mix to a soft dough. Knead on a floured surface until smooth and elastic. Leave covered in a warm place for about 1 hour until doubled in size. Knock back, knead again and divide into 16 pieces. Mould into neat bun shapes and place on floured baking sheets. Leave once again in a warm place until well risen. Bake in a pre-heated oven at 425° F or Mark 7 for approximately 15 minutes until pale golden in colour. Cool on a wire rack. These sweet dough buns are often served with a traditional Clotted Cream tea. They are split and filled with the cream and home-made jam.

Вправа 6: *Перекладіть наступний текст, використовуючи семантичний спосіб перекладу з елементами комунікативно-прагматичного способу, щоб перекладний текст носив характер науково-популярного викладу.*

Realistic art was not common among Native Americans of the Northwest Pacific Coast. In a great many cases where the object carved was for a ceremonial use the animals were not realistic representations of the familiar ones of everyday life. They were either mythical beings belonging to the supernatural past or present, or were the actual animals represented in the more nearly human form, which they were all believed to possess. In the second place, the totem poles in particular were intended to suggest a narrative, or a combination of ideas. To do this the artist took liberties with the anatomy of the animals in order to bring about

the combination he desired. The better carvers of the Northwest Coast were skilful enough to portray accurately features of religious and symbolic significance. On the other hand, some carvings were definitely intended as realistic representations of animals and portraits of humans, rather than as representations of mythical monsters and personages.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виноградов С. Введение в переводоведение. – М.: ИОСОРАО, 2001. – 194 с.
2. Казакова Т.А. Практические основы перевода. – СПб.: «Издательство Союз», 2001. – 320 с.
3. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 576 с.
4. Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову: Навчальний посібник – довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця: Нова книга, 2003. – 608 с.
5. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Курс лекций. – М.: ЭТС, 1999. – 189 с.
6. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. – К.: Юніверс, 2003. – 264 с.
7. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. – Вінниця: Нова книга, 2003. – 448 с.
8. Черноватий Л.М., Карабан В.І. та ін. Переклад англійської громадсько-політичної літератури. Система державного управління США: Навчальний посібник. – Вінниця: Нова Книга, 2006. – 432 с.
9. Белякова Е.И. Translating from English: Переводим с английского / Материалы для семинарских и практических занятий по теории и практике перевода. – СПб.: КАРО, 2003. – 160 с.
10. Гетьман Ж.А., Федоренко О.О. Неособові форми англійського дієслова і способи їх перекладу на українську мову (на матеріалі текстів з питань економіки): Методичні вказівки. – Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – 47 с.
11. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. – Львів: Вища шк., Вид-во при Львів. ун-ті, 1983. – 196 с.
12. Черноватий Л.М., Карабан В.І., Пенькова І.О., Ярошук І.П. Переклад

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

англомовної економічної літературі. Економіка США. Загальні принципи: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – Вінниця: Нова Книга, 2005. – 496 с.

13. Черноватий Л.М., Карабан В.І. та ін. Переклад англомовної юридичної літератури: Навчальний посібник. – Вінниця: Поділля-2000, 2002. – 327 с.

14. Genzler E. Contemporary Translation Theories. – London and New York: Routledge, 1993.

15. Catford J.C. A Linguistic Theory Of Translation. – Oxford: Oxford University Press, 1978. – [Режим доступу: https://www.academia.edu/5249177/J_c.catford_a_linguistic_theory_of_translation_PDF].

Лексико-граматичні прийоми перекладу: від теорії до практики

**Навчальний посібник
для студентів філологічних спеціальностей
вищих навчальних закладів**

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Видавець та виготовлювач ТОВ «Колор Принт»
72312, Запорізька обл., м. Мелітополь, вул. Університетська, 44/7
Тел. (0619) 46-50-20

Свідоцтво Державного комітету
телебачення та радіомовлення України
про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців та виготівників
видавничої продукції
Серія ДК №3782 від 12.05.2010 р.

Підписано до друку 09.06.2019 р.
Папір офсетний. Формат 60×90/16. Гарнітура Times New Roman 12.
Друк ризографічний. Умов.-друк. аркушів 11.
Тираж 100 прим. Замовлення №30
ТОВ «Колор Принт»
72312, Запорізька обл., м. Мелітополь, вул. Університетська, 44/7
Тел. (0619) 46-50-20